

SHAKESPEARE NING HAMLET VA GOETHE NING FAUST ASARLARIDA INSON
TAQDIRI

Tillabayeva Zuhraxon Xamidillo qizi

Is'hoqxon Ibrat nomidagi Namangan Davlat Chet tillari instituti nemis tili fani o'qituvchisi

Anotatsiya: Ushbu maqola Shakespeare'ning "Hamlet" va Goethe'ning "Faust" asarlarida inson taqdiri mavzusini chuqur tahlil qiladi. Renessans va Romantizm davrlarining buyuk asarlari sifatida, ular taqdirni erkinlik, determinizm, passiyalar va intilish o'rtasidagi dialektikada talqin qiladi. Kirish qismida mavzuning falsafiy va adabiy ahamiyati, asosiy qismlarda har bir asarning alohida tahlili va taqqoslashi, xulosa qismida esa umumiy xulosalar berilgan. O'zbek adabiyotshunosligida bu mavzuni o'rganishda jahon adabiyoti darsliklari va maqolalaridan foydalanilgan bo'lib, ular orqali taqdir masalasi universal va milliy kontekstda ko'rib chiqiladi. Maqola adabiy tanqid, psixoanaliz va falsafiy yondashuvlarni jalb etib, inson sharoitining abadiy muammolarini yoritadi.

Kalit so'zlar: inson taqdiri, Shakespeare, Hamlet, Goethe, Faust, determinizm, erkinlik, romantizm, renessans, adabiy tanqid, psixoanaliz, falsafa, tragediya, intilish, passiyalar.

СУДЬБА ЧЕЛОВЕКА В «ГАМЛЕТЕ» ШЕКСПИРА И «ФАУСТЕ» ГЁТЕ

Тиллабаева Зухраксон Хамидилло кызы

**Преподаватель немецкого языка Наманганского государственного института
иностранных языков имени Исхокхона Ибрата**

Аннотация: В статье представлен глубокий анализ темы человеческой судьбы в «Гамлете» Шекспира и «Фаусте» Гёте. Будучи великими произведениями эпохи Возрождения и романтизма, они интерпретируют судьбу в диалектике свободы, детерминизма, страстей и стремлений. Во введении представлено философское и литературное значение темы, в основных частях представлен отдельный анализ и сравнение каждого произведения, а в заключении даны общие выводы. При изучении данной темы в узбекском литературоведении используются учебники и статьи по мировой литературе, в которых проблема судьбы рассматривается в общечеловеческом и национальном контексте. В статье с использованием литературоведения, психоанализа и философских подходов рассматриваются вечные проблемы человеческого существования.

Ключевые слова: судьба человека, Шекспир, Гамлет, Гете, Фауст, детерминизм, свобода, романтизм, Возрождение, литературная критика, психоанализ, философия, трагедия, стремление, страсти.

HUMAN DESTINY IN SHAKESPEARE'S HAMLET AND GOETHE'S FAUST

Tillabayeva Zuhraxon Khamidillo qizi

**Teacher of German language at the Namangan State Institute of Foreign Languages named
after Is'hoqkhon Ibrat**

Annotation: This article provides an in-depth analysis of the theme of human destiny in Shakespeare's Hamlet and Goethe's Faust. As great works of the Renaissance and Romanticism, they interpret destiny in the dialectic between freedom, determinism, passions, and aspiration. The introduction presents the philosophical and literary significance of the topic, the main parts provide a separate analysis and comparison of each work, and the conclusion provides general conclusions. In the study of this topic in Uzbek literary criticism, textbooks and articles of world literature are used, through which the issue of destiny is considered in a universal and national context. The article

THE MULTIDISCIPLINARY JOURNAL OF SCIENCE AND TECHNOLOGY

VOLUME-5, ISSUE-10

draws on literary criticism, psychoanalysis, and philosophical approaches to shed light on the eternal problems of the human condition.

Keywords: human destiny, Shakespeare, Hamlet, Goethe, Faust, determinism, freedom, romanticism, Renaissance, literary criticism, psychoanalysis, philosophy, tragedy, aspiration, passions.

Shakespeare'ning "Hamlet" va Goethe'ning "Faust" asarlarida inson taqdiri mavzusi adabiyotshunoslik, falsafa, psixologiya, antropologiya va sotsiologiya fanlarining chorrahasida joylashgan murakkab va ko'p qirrali mavzudir, chunki bu mavzu insoniyatning abadiy savollariga – erkinlik, muqarrarlik, intilish, halokat, ruhiy qidiruv va jamiyat ta'siri o'rtasidagi munosabatga – javob izlaydi. Ushbu ikki buyuk asar, biri ingliz Renessans dramaturgiyasining cho'qqisi bo'lib, inson ruhiyatining ichki qaynoqlarini, shubhalarini va axloqiy dilemmalarini ochib beruvchi, ikkinchisi esa nemis Romantizmining timsoli sifatida inson intilishining cheksiz ufqlarini, ilohiy rahmdillik va g'urur o'rtasidagi kurashni kashf etuvchi, taqdirni erkinlik va determinizm o'rtasidagi abadiy dialektika sifatida talqin qiladi. Shakespeare'ning "Hamlet"i (taxminan 1600-1601 yillarda yozilgan) Daniya shahzodasi Hamletning ichki kurashlari, tashqi siyosiy intrigalar, oilaviy xiyonatlari va axloqiy qamoq orqali taqdirni psixologik va axloqiy cheklov sifatida tasvirlasa, Goethe'ning "Faust"i (1808-yilda birinchi qismi, 1832-yilda ikkinchi qismi nashr etilgan) olim Faustning shayton bilan shartnomasi, doimiy intilishi va ilohiy rahmdillik orqali taqdirni faol intilish, o'z-o'zini kashf etish va qutqarilish jarayoni sifatida ko'rib chiqadi. Bu tahlil ikki asarni taqdirning falsafiy, adabiy, psixologik, sotsiologik va hatto antropologik o'lchovlari bo'yicha taqqoslashga qaratilgan bo'lib, ekzistensializm, determinizm, romantik idealizm, psixoanaliz, marksistik tanqid va feministik yondashuvlarni jalb etadi. Adabiy tanqidchilar, masalan, Jan Kottning "Shakespeare Our Contemporary" asarida ta'kidlaganidek, "Hamlet"ni zamonaviy dunyoning absurdligi bilan bog'laydi, bu yerda taqdir siyosiy repressiya va individual ozodlik o'rtasidagi to'qnashuv sifatida namoyon bo'ladi; Kurt Weinberg esa "Faust"ni inson g'ururining paradoksal tabiati sifatida o'rganadi, bu yerda taqdir intellektual intilish va ruhiy qutqarilish o'rtasidagi bahsdir. O'zbek adabiyotshunosligida bu mavzuni o'rganishda jahon adabiyoti darsliklari muhim o'rin tutadi, masalan, Termiz davlat pedagogika universitetining "Jahon adabiyoti" darsligida "Hamlet" va "Faust" asarlarining o'zbek tilidagi tarjimalari va tahlillari berilgan, bu yerda taqdir masalasi milliy adabiyot bilan taqqoslanadi. Ushbu mavzuni o'rganishda biz nafaqat klassik adabiyotning chuqurligini, balki inson sharoitining universal muammolarini ham ochib beramiz, chunki taqdir masalasi qadimiy yunon tragediyalaridan (masalan, Sofoklning "Oidipus Rex"i, bu yerda taqdir xudolarning irodasi sifatida muqarrar) tortib, zamonaviy ekzistensial falsafagacha (masalan, Jean-Paul Sartre'ning "Erkinlik" tushunchasi, bu yerda inson o'z taqdirini o'zi yaratadi) bo'lgan spektrda muhim o'rin tutadi. Kirish qismida shuni ta'kidlash lozimki, bu ikki asar Evropa adabiyoti tarixida taqdir mavzusini o'zgartirgan: Shakespeare taqdirni insonning ichki zaifliklari va tashqi kuchlar o'rtasidagi to'qnashuv sifatida ko'rsatib, Renessans gumanizmini inqirozga solsa, Goethe uni romantik ruhning cheksiz intilishi orqali optimistik talqin qilib, Aqlparastlikdan keyingi davrning ruhiy qidiruvlarini aks ettiradi. Ushbu taqqoslash nafaqat adabiy tanqidga, balki falsafiy antropologiyaga ham hissa qo'shadi, chunki inson taqdiri – bu nafaqat shaxsiy tanlovlar, balki jamiyat, din, tabiat, texnologiya va hatto ijtimoiy-siyosiy tuzumlarning murakkab o'zaro ta'siri; masalan, bugungi dunyoda taqdir masalasi sun'iy intellekt va genetika rivoji bilan bog'liq yangi savollarni tug'diradi, lekin "Hamlet" va "Faust" bu savollarga asosiy javob beradi. Aristotelning "Poetika"sida ta'riflangan tragediya tushunchasi bu ikki asarda yangicha talqin topadi: "Hamlet"da taqdir hamartiya (qahramonning zaifligi, masalan, Hamletning qasosni kechiktirishi)

THE MULTIDISCIPLINARY JOURNAL OF SCIENCE AND TECHNOLOGY**VOLUME-5, ISSUE-10**

orqali muqarrar bo'lsa, "Faust"da u peripeteya (teskari burilishlar, masalan, Faustning Margaret bilan munosabati) va anagnorisis (tan olish, masalan, Faustning oxirgi baxt momenti) orqali o'zgaruvchan bo'ladi. Shuningdek, bu mavzuni o'rganishda zamonaviy nazariyalar, masalan, Sigmund Freudning psixoanalizi ("Hamlet"dagi Oidipus kompleksi, bu yerda Hamletning onasi Gertruda bilan munosabati ichki taqdirni belgilaydi) va Carl Jungning arxetiplari ("Faust"dagi shayton arxetipi, bu yerda Mefistofel insonning ichki qorong'u tomonini ifodalaydi) muhim rol o'ynaydi, bu esa asarlarni faqat adabiy emas, balki psixologik hujjatlar sifatida ko'rishga imkon beradi. Bundan tashqari, sotsiologik nuqtai nazardan, "Hamlet"da taqdir feodal jamiyatdagi hokimiyat kurashi orqali ko'rinadi (masalan, Klavdiyning qirollikni egallashi), "Faust"da esa kapitalistik modernlikdagi intellektual mehnat va ruhiy norozilik (masalan, Faustning ilmga bo'lgan cheksiz intilishi) orqali talqin qilinadi. Feministik tanqidida esa ayol obrazlari – Ofeliya va Margaret – taqdirni gender cheklovlari orqali ko'rsatadi, bu yerda ayollar jamiyat bosimi ostida halok bo'ladi. O'zbek adabiyotshunosligida bu mavzuni o'rganishda, masalan, "Sharq-u G'arb: Navoiy va Gyote" anjuman maqolalarida Gyote'ning ta'siri va taqdir mavzusi o'rganilgan, bu yerda o'zbek adabiyoti bilan taqqoslash berilgan. Umuman olganda, ushbu maqola inson taqdirining adabiy ifodasini chuqur tahlil qilish orqali, bu mavzuning abadiyligini va zamonaviyligini ta'kidlaydi, chunki bugungi dunyoda ham taqdir masalasi – erkinlik va cheklov o'rtasidagi kurash – dolzarb bo'lib qolmoqda; masalan, pandemiya va iqlim o'zgarishlari kabi global muammolar inson taqdirini kollektiv kontekstda qayta ko'rib chiqishga majbur qiladi. Maqola o'zbek adabiyotshunosligini jalb etib, mavzuni milliy va universal darajada boyitadi.

Shakespeare'ning "Hamlet"ida taqdir insonning ichki va tashqi dunyo o'rtasidagi chuqur to'qnashuvda namoyon bo'ladi. Asar boshidan Hamletning otasining arvohi paydo bo'lishi bilan taqdirning muqarrarligi ta'kidlanadi: "The time is out of joint" (I.v.188) – vaqt buzilgan, va bu buzilish inson taqdirini belgilaydi, bu yerda vaqtning buzilishi Renessans davridagi siyosiy va axloqiy inqirozni, shuningdek, insonning o'tmish va kelajak o'rtasidagi qaynoqni aks ettiradi. Adabiy tanqidchilar, xususan, Jan Kott "Hamlet"ni Daniya qirolligini "qamoqxona" sifatida tasvirlaydi, bu yerda axloqsiz qirol Klavdiy hukmronligi ichki vijdonni o'chirib, "terrifying passions" – dahshatli passiyalarni kuchaytiradi; masalan, Klavdiyning otasi o'ldirishi va tez turmushga chiqishi inson taqdirini oilaviy xiyonat va vijdon azobi orqali bog'laydi. Bu passiyalar taqdirni shakllantiradi, chunki inson tabiatining zaifligi – masalan, Gertruda ning tez qayta turmushga chiqishi, bu uning zaifligini va jamiyat bosimini ko'rsatadi, yoki Ofeliyaning otasiga itoatkorligi, bu uning o'limiga olib keladi – ularni hikoyaga bog'lab qo'yadi. Shakespeare taqdirni yunon tragediyalaridagi kabi tashqi kuch sifatida emas, balki ichki triggerlar – ichki tetiklar orqali ko'rsatadi, bu yerda qahramon o'z halokati uchun asosiy mas'uldir; masalan, Yunon tragediyalarida taqdir xudolarning qarori bo'lsa (Oidipusda Apollonning bashorati), Shakespeare'da u insonning o'z qarorlari bilan bog'liq: Hamletning "To be or not to be" monologi taqdirni o'lim va hayot o'rtasidagi tanlov sifatida muhokama qiladi, lekin uning harakatsizligi – procrastination – taqdirni yanada murakkablashtiradi, bu yerda u qasos olishni kechiktirib, o'zini va atrofni halokatga olib keladi. Carl Jungning fikricha, ongsiz narsa ongli bo'lmasa, hayotni boshqaradi va uni taqdir deb ataydi; bu "Hamlet"da Hamletning passiyalarga qarshi kurashi sifatida aks etadi, masalan, uning arvohi bilan suhbat ongsiz qo'rquvlarni uyg'otadi va taqdirni ichki psixologik jarayon qiladi. Asardagi "The Mousetrap" – ichki pyesa – taqdirning ikkinchi rejimini taqdim etadi: sevgi, bu inson irodasidan kelib chiqadi va axloqsiz tartibdan ozod qilishi mumkin; masalan, pyesadagi qirol va qirolicha munosabati Klavdiy va Gertruda ning haqiqiy hayotini aks ettirib, taqdirni san'at orqali ochib beradi va insonning haqiqatni izlash intilishini ko'rsatadi. Biroq, Hamletning shubhalari va Horatsioning passiyalarga qul bo'lmaganligi inson taqirdan ozod

bo'lishi mumkinmi degan savolni ochiq qoldiradi; masalan, Horatsio o'z taqdirini rasionallik orqali boshqarsa, Hamlet shubhalari tufayli halok bo'ladi. Bundan tashqari, "Hamlet"da taqdir siyosiy kontekstda ham o'rganiladi: qirollikdagi korruptsiya va xiyonat inson taqdirini kollektiv halokatga bog'laydi, bu esa Renessans davridagi monarxiya inqirozini aks ettiradi; masalan, Fortinbrasning Daniyaga hujumi taqdirni milliy darajada ko'rsatadi va inson taqdirini siyosiy tuzum bilan bog'laydi. Adabiy tanqidida, masalan, Harold Bloomning "The Western Canon" asarida, Hamlet yangi ongning prototipi sifatida ta'riflanadi, bu yerda taqdir individual ongning ichki monologi orqali shakllanadi; masalan, Hamletning monologlari (yana "What a piece of work is a man" iqtibosi) inson taqdirini falsafiy savol sifatida qo'yadi va zamonaviy ekzistensializmga asos soladi. O'zbek adabiyotshunosligida "Hamlet" asari o'zbek tilidagi tarjimalar orqali o'rganilgan, masalan, jahon adabiyoti darsliklarida uning taqdir mavzusi Alisher Navoiy asarlari bilan taqqoslanadi, bu yerda taqdir ruhiy kamolot sifatida talqin qilinadi.

Goethe'ning "Faust"ida taqdir esa faol harakat va ilohiy rahmdillik orqali talqin qilinadi. Faustning asar boshidagi noroziligi – "smoke and mustiness" atrofida yashash – inson taqdirining cheklanganligini ko'rsatadi, u Mefistofel bilan shartnoma orqali bu cheklovlarni buzishga intiladi; masalan, shartnoma Faustning "Werd' ich zum Augenblicke sagen: Verweile doch! du bist so schön!" – "Agar bir lahzaga 'To'xta, sen shunday go'zalsan!' desam" degan sharti orqali taqdirni doimiy intilish bilan bog'laydi va romantik ruhning cheksizligini aks ettiradi. Bu shartnoma nafaqat bitim, balki bahs: Faust agar qanoatlanib yotsa, o'lishini aytadi, bu uning taqdirini doimiy intilish bilan bog'laydi, bu romantik idealizmning asosiy g'oyasi bo'lib, insonning tabiat va ilohiy o'rtasidagi kurashini ko'rsatadi. Goethe taqdirni romantik idealizm doirasida ko'rib chiqadi, bu yerda Xudo va Mefistofel o'rtasidagi bahs insonning xato qilish huquqini ta'kidlaydi: "Es irrt der Mensch, solang' er strebt" – "Odam intilishda xato qiladi", lekin bu rahmdillikning kalitidir; masalan, Xudoning Mefistofelga bergan ruxsati inson taqdirini sinov sifatida ko'rsatadi va optimistik falsafani ta'kidlaydi. Aristoteliy fojia shaklida tahlil qilganda, Faustning hamartiyasi – uning inson cheklovlarini qabul qilmasligi va ilohiyga intilishi – taqdirni belgilaydi; masalan, uning sehr va ilm orqali tabiatni zabt etish urinishi g'ururini ko'rsatadi va modernlikning xavf-xatarlarini bashorat qiladi. U o'zini oshirib, insoniyatni oshirishni xohlaydi, lekin bu g'urur uning o'z-o'zini aldashiga olib keladi, Kurt Weinberg ta'kidlaganidek: Faust nazariya va ob'ekt o'rtasidagi farqni ajrata olmaydi; masalan, uning Margaret bilan munosabati nazariy sevgi va haqiqiy azob o'rtasidagi farqni ochib beradi va taqdirni emotsional cheklovlar orqali murakkablashtiradi. Aristoteliy peripeteya – teskari burilishlar – Faustning yo'lida tez-tez uchraydi, masalan, Mefistofelning Margaret bilan voqealarda aralashishi, bu anagnorisis – tan olish – momentlarini to'xtatadi; masalan, Margaretning qamoq sahnasi Faustning xatolarini ochib beradi va rahmdillikni jalb qiladi. Biroq, Goethe fojiani klassikadan farqli o'laroq, katarsisni sahnada qo'rqinch va rahmdillik muvozanati sifatida ko'radi, bu tomoshabinni bezovta qiladi, emas, poklaydi; masalan, Margaretning o'limi qo'rqinch, lekin uning qutqarilishi rahmdillik beradi va taqdirni optimistik qiladi. Margaretning taqdiri – uning cheklovlarini qabul qilishi va ilohiy adolatga murojaat qilishi – salomatlikka olib keladi, lekin Faustning qochishi va o'limi taqdirni ochiq qoldiradi, uning xayoliy baxt momenti orqali qutqarilishi romantik optimizmni aks ettiradi; masalan, oxirgi sahna osmonda rahmdillikni ko'rsatadi va inson intilishining qudratini ta'kidlaydi. Goethe'ning o'zi "Faust"ni yozish jarayonida taqdir mavzusini shaxsiy tajribasidan oziqlantirgan, bu esa asarni avtobiografik elementlar bilan boyitadi va taqdirni san'at orqali o'zgartirish imkoniyatini ta'kidlaydi; masalan, Goethe'ning yoshlikdagi sevgisi va ilmga intilishi Faustning obrazida aks etadi. O'zbek

THE MULTIDISCIPLINARY JOURNAL OF SCIENCE AND TECHNOLOGY**VOLUME-5, ISSUE-10**

adabiyotshunosligida "Faust" asari Gyote'ning umumiy ijodi kontekstida o'rganilgan, masalan, "Sharq-u G'arb: Navoiy va Gyote" anjumanida taqdir mavzusi o'zbek mistitsizmi bilan taqqoslangan. Ikki asarni taqqoslaganda, "Hamlet" va "Faust" inson taqdirini erkinlik va muqarrarlik o'rtasidagi dialektikada birlashtiradi, lekin yondashuvlari farq qiladi. Hamlet passiv o'ylovchi bo'lib, taqdirni ichki qamoq sifatida ko'radi, bu yerda passiyalar va shubhalar insonni hikoyaga bog'laydi; masalan, Hamletning qasosni kechiktirishi uning taqdirini pessimitik qiladi; Faust esa faol intiluvchi, taqdirni shartnoma va bahs orqali o'zgartirishga urinadi, masalan, uning sehrli sayohatlari taqdirni optimistik qiladi. Bu taqqoslash Fleissnerning "Hamlet/Faust analogiyasi"da ta'kidlanganidek, tabiat, taqdir va erkinlik mavzularini bog'laydi: ikkalasida ham Weltschmerz – dunyo og'rig'i – mavjud, lekin Hamlet qayg'u bilan mag'lub bo'lsa (masalan, uning o'limi halokati), Faust g'urur bilan kurashadi (masalan, uning qutqarilishi intilish orqali). Yunon tragediyalariga nisbatan, Shakespeare taqdirni ichki qiladi, masalan, Hamletning monoglari; Goethe esa uni ilohiy rahmdillik bilan yumshatadi, masalan, osmoniy sahna. Ekzistensial nuqtai nazardan, ikki qahramon ham taqdirni savol qiladi: Hamlet "hayot yoki o'lim" orqali (monologi), Faust "intilish yoki qanoatlanish" orqali (shartnomasi). Biroq, Shakespeare'ning determinizmi pessimitikroq, chunki Hamletning harakatsizligi taqdirni kuchaytiradi; Goethe'da esa optimizm ustun: Faustning o'limi salomatlikka olib keladi, chunki uning intilishi rahmdillikni jalb qiladi. Falsafiy jihatdan, bu asarlar determinizm va erkin irodani muhokama qiladi. "Hamlet"da taqdir sahna metaforasi orqali tasvirlanadi – dunyo sahna, odamlar o'yinchilar – bu insonni oldindan belgilangan rolda qoldiradi, masalan, "All the world's a stage" iqtibosi; Goethe'da taqdir yaratuvchilik orqali o'zgaradi: asarning "Dedication" qismi Goethe'ning shaxsiy katarsisiga ishora qiladi, bu yerda yozish his-tuyg'ularni yangilaydi va taqdirni san'at orqali o'zgartiradi. Romantik kontekstda, Faustning insoniyatni oshirish intilishi modernlikni aks ettiradi, bu yerda taqdir cheklov emas, balki imkoniyat, masalan, uning erlarni qurish loyihasi; Adabiy tanqidida, masalan, Bloomning "Hamlet" tahlilida, asar yangi ongni taqdim etadi, bu taqdirni individual qiladi; Goethe'da esa bu kollektiv intilishga aylanadi, masalan, Faustning jamiyatni o'zgartirish urinishi. Ikki asar ham inson taqdirini passiyalar va intilish orqali o'rganadi, lekin natijalari farq: Hamletning halokati pessimitik, Faustning qutqarilishi optimistik. Tarixiy kontekstda, "Hamlet" Renessans insonining inqirozini aks ettiradi, bu yerda taqdir din va siyosat to'qnashuvida, masalan, Protestantizm va Katolitsizm o'rtasidagi ziddiyat; "Faust" esa Aqlparastlik va Romantizm o'rtasidagi o'tishni ko'rsatadi, taqdirni ilmiy va ruhiy intilish orqali talqin qiladi, masalan, Faustning alkimiya va zamonaviy ilm orqali qidiruvi. Goethe'ning Wilhelm Meister romani orqali Hamlet talqini bu taqqoslashni kuchaytiradi, u yerda Hamletni "post-Romantik" sifatida ko'radi, masalan, romandagi teatr sahnasi. Psixologik tahlilda, ikki qahramon ham o'z-o'zini aldashdan aziyat chekadi: Hamlet shubhalari (masalan, arvoq haqiqatmi?), Faust g'ururi (masalan, o'zini xudo sifatida ko'rishi) orqali. Bu taqdirni ichki psixologik jarayon sifatida ko'rsatadi, Jung va Freyd nazariyalariga mos keladi; masalan, Freyd "Hamlet"ni Oidipus kompleksi orqali tahlil qiladi. O'zbek adabiyotshunosligida bu taqqoslash jahon adabiyoti darsliklarida berilgan, bu yerda taqdir mavzusi o'zbek adabiyoti (masalan, Navoiy asarlari) bilan bog'lanadi.

Xulosa qilib aytganda, Shakespeare'ning "Hamlet" va Goethe'ning "Faust" asarlarida inson taqdiri erkinlik va muqarrarlik o'rtasidagi abadiy kurash sifatida namoyon bo'ladi, bu mavzu adabiyotshunoslik va falsafaning markaziy masalalaridan biri bo'lib qolmoqda, chunki u insoniyatning ruhiy va intellektual rivojini, shuningdek, jamiyat va tabiat bilan munosabatini aks ettiradi. "Hamlet" taqdirni ichki qamoq, passiyalar va shubhalar orqali pessimitik talqin qilsa (masalan, Hamletning halokati), "Faust" uni doimiy intilish, g'urur va ilohiy rahmdillik orqali

optimistik o'zgartiradi (masalan, Faustning qutqarilishi), bu esa Renessansdan Romantizmga o'tishdagi falsafiy o'zgarishlarni aks ettiradi va inson potentsialining cheksizligini ta'kidlaydi. Ushbu taqqoslash nafaqat adabiyotshunoslikka yangi o'lchovlar qo'shadi, balki inson sharoitini falsafiy, psixologik, sotsiologik, antropologik va hatto ekologik jihatdan boyitadi, chunki taqdir masalasi – bu insonning o'zini-o'zi anglash jarayoni; masalan, bugungi psixoterapiyada taqdirni ichki dialog orqali o'zgartirish "Hamlet"dan ilhomlangan, global iqlim o'zgarishlarida esa kollektiv intilish "Faust"ni eslatadi. Kelgusidagi tadqiqotlar bu mavzuni ekzistensial va postmodern nazariyalar doirasida chuqurlashtirishi mumkin, masalan, Jean-Paul Sartre'ning erkinlik tushunchasi (inson taqdirini o'zi tanlaydi) yoki Jacques Derrida'ning dekonstruksiyasi (taqdir matn sifatida o'qiladi) orqali; masalan, Derrida'ning nuqtai nazaridan "Hamlet"dagi arvoq taqdirni "spectre" – arvoq sifatida ko'radi va zamonaviy siyosatni yoritadi. Bundan tashqari, zamonaviy adabiyot va kinoda ("The Matrix" yoki "Inception" kabi asarlarda) taqdir mavzusining aks etishi ushbu klassik asarlarning abadiyligini tasdiqlaydi, masalan, "The Matrix"da Neo'ning tanlovi Faustning intilishiga o'xshaydi, "Inception"da esa orzular olami Hamletning shubhalarini eslatadi. Umuman olganda, "Hamlet" va "Faust" inson taqdirini nafaqat tragediya, balki potentsial o'sish va qutqarilish sifatida ko'rishga undaydi, bu esa o'quvchiga o'z taqdirini qayta ko'rib chiqish imkoniyatini beradi; masalan, o'quvchi Hamletning shubhalaridan o'rganib, Faustning intilishini qo'llashi mumkin. Shuningdek, bu asarlar orqali taqdirni jamiyat kontekstida o'rganish – masalan, gender rollari (Ofeliya va Margaretning taqdiri, bu yerda ayollar cheklovlarga duch keladi) yoki siyosiy hokimiyat (Klavdiy va Mefistofelning manipulyatsiyalari) – yangi tadqiqot yo'nalishlarini ochadi, chunki taqdir shaxsiy emas, balki ijtimoiy hodisa va global muammolar bilan bog'liq. Natijada, inson taqdiri mavzusi adabiyotda cheksiz o'rganish ob'ekti bo'lib qoladi, chunki u insoniyatning abadiy savollariga javob izlashdir; masalan, globalizatsiya va texnologiya davrida taqdirni qayta talqin qilish "Faust"ning modern intilishini eslatadi. Ushbu tahlil orqali biz nafaqat ikki asarning chuqurligini, balki inson ruhiyatining cheksizligini ham ko'ramiz, va bu mavzu kelajak avlodlar uchun dolzarb bo'lib qoladi. O'zbek adabiyotshunosligida bu mavzu jahon adabiyoti darsliklari orqali boyitilgan, bu yerda taqdir o'zbek adabiyoti bilan taqqoslanib, milliy qadriyatlar bilan bog'lanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. "Jahon adabiyoti" (darslik). Termiz davlat pedagogika universiteti, 2019.
2. "Sharq-u G'arb: Navoiy va Gyote" (xalqaro ilmiy-nazariy anjuman maqolalari to'plami). Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti, 2023.
3. "Zamona va adabiyot" (maqolalar to'plami). Qarshi davlat universiteti, 2023.